

## INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHAXS ISMLARINING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

Gulshoda Avloyorova

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Xorijiy tillar amaliyoti va nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

E-mail: avloyorovagulshoda@gmail.com

Telefon: 88 756 92 02

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15081803>

**Annotatsiya:** Ushbu tezis ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining umumiy va farqli jihatlarini lingvistik nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Ismlarning kelib chiqishi, semantik tasnifi, grammatik va fonetik xususiyatlari hamda ijtimoiy-madaniy kontekstdagi roli o'rganiladi. Tadqiqot natijalari ushbu tillarning leksik tizimi va madaniy aloqalarini anglashga hissa qo'shadi.

**Kalit so'zlar:** shaxs ismlari, o'zbek tili, ingliz tili, semantika, lingvistik xususiyatlar, ijtimoiy omillar, madaniy ta'sir.

**Kirish:** Shaxs ismlari milliy va madaniy o'ziga xoslikni ifodalovchi asosiy til birliklaridan biri hisoblanadi. Ular jamiyatning tarixiy, diniy, etnik va lingvistik xususiyatlarini o'zida aks ettiradi. Har bir jamiyatda shaxs ismlari muayyan urf-odatlar, diniy e'tiqod va tarixiy jarayonlar asosida shakllanadi.

O'zbek va ingliz tillaridagi shaxs ismlarining o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qilish orqali biz ushbu tillarning antroponimik tizimini, ularning leksik-semantik xususiyatlarini va madaniy jihatlarini chuqurroq tushunish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Shaxs ismlarining kelib chiqishi, ularning jamiyatdagi o'rni va lingvistik xususiyatlari o'zbek va ingliz tillarida turli omillarga bog'liq bo'lib, bu tillar tarixiy taraqqiyoti va madaniy aloqalarini ham aks ettiradi.

Shaxs ismlarining ma'naviy va semantik jihatdan tahlil qilinishi nafaqat lingvistik tadqiqotlar, balki madaniyatlararo aloqalar va tarjima nazariyasi uchun ham muhimdir. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining kelib chiqishi, ularning semantik tasnifi, grammatik va fonetik o'ziga xosliklari hamda ijtimoiy-madaniy kontekstda tutgan o'rni o'rganiladi.

### Shaxs ismlarining kelib chiqishi va taraqqiyoti

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlari turli madaniy va lingvistik ta'sirlar natijasida shakllangan bo'lib, har ikkala tilning tarixiy aloqalari va xalqaro munosabatlari ularning rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Biroq, farqli jihati shundaki, o'zbek tilidagi shaxs ismlarining asosiy manbalari arab, fors-tojik, turkiy va zamonaviy milliy ismlardan iborat bo'lsa, ingliz tilida lotin, yunon, german, fransuz va anglo-sakson tillari asosiy manba hisoblanadi. Masalan, o'zbek tilida Muhammad, Ismoil, Yusuf kabi ismlar keng tarqalgan bo'lsa, ingliz tilida Matto, Luqo, Pavlus kabi ismlar ko'p uchraydi.

### Shaxs ismlarining grammatik va fonetik xususiyatlari

Har ikkala tilda shaxs ismlari turli grammatik va fonetik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning morfologik tuzilishi va tovush tizimi o'ziga xosdir. O'zbek tilida shaxs ismlari ko'pincha jinsni aniq ifodalash xususiyatiga ega emas (masalan, Jasur, Shodiyona), ingliz tilida esa jinsiy ajratish aniq belgilangan bo'lib, erkak va ayol ismlarining farqlari yaqqol namoyon bo'ladi (masalan, *Jon* – *erkak*, *Meri* – *ayol*). [2,75] Bundan tashqari, ingliz tilida shaxs ismlari

odatda ikki yoki undan ortiq bo'g'indan iborat bo'ladi (masalan, *Elizabet, Benjamin*), [4,98] o'zbek tilida esa ko'pincha ikki bo'g'inli bo'lib keladi (masalan, *Alisher, Nodira*).

### **Ismlar ma'noviy va semantik guruhlar**

Har ikkala tilda shaxs ismlari semantik jihatdan turli guruhlariga bo'linadi. Masalan, diniy kelib chiqishga ega ismlar, tabiat bilan bog'liq ismlar va tarixiy shaxslar nomi bilan bog'liq ismlar mavjud. Farqli jihati shundaki, o'zbek tilidagi ismlar ko'proq islomiy ta'sirga ega bo'lib, arabcha va fors-tojikcha kelib chiqishga ega (masalan, *Muhammad, Ismoil, Yusuf*), ingliz tilidagi ismlar esa asosan nasroniylik ta'siri ostida shakllangan bo'lib, yunon va lotin manbalariga asoslangan (masalan, *Matto, Luqo, Pavlus*). Bundan tashqari, tabiat bilan bog'liq ismlarda ham farqlar mavjud: o'zbek tilida *Gulnora, Shamsiddin, Bahor* kabi ismlar ko'p uchrasa, ingliz tilida *Roza, Daryo (River), O'rmon (Forest)* kabi ismlar keng tarqalgan.

### **Shaxs ismlarining ishlatilishi va ijtimoiy omillar**

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining qo'llanilishida ham o'xshashliklar va farqlar mavjud. O'zbek tilida shaxs ismlari odatda hurmat shakllari bilan birga qo'llaniladi (masalan, aka, opa, otaxon, onaxon), ingliz tilida esa familiya va rasmiy murojaat shakllari keng tarqalgan (masalan, janob – *Mr.*, xonim – *Mrs.*, ser – *Sir*, ledi – *Lady*). [4, 58] Shuningdek, ismlarning qisqartirilishi va laqab shakllari ham farq qiladi: o'zbek tilida, masalan, *Abdumalik* → *Malik*, *Muzaffar* → *Murod* bo'lsa, ingliz tilida *Uilyam* → *Bill*, *Robert* → *Bob* kabi o'zgarishlar kuzatiladi. [3,15]

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining shakllanishi, semantik tasnifi va ijtimoiy-madaniy ahamiyati tahlil qilingan ushbu tadqiqotdan quyidagi xulosalar chiqarish mumkin.

Birinchidan, har ikkala tilning antroponimik tizimi tarixiy, diniy va lingvistik ta'sir natijasida shakllangan bo'lib, bu ta'sirlar ismlar tizimining boy va xilma-xil bo'lishiga sabab bo'lgan. O'zbek tilida shaxs ismlarining asosiy manbalari arab, fors-tojik va turkiy tillarga borib taqaladi, ingliz tilida esa lotin, yunon, german va fransuz tillaridan kelib chiqqan.

Ikkinchidan, grammatik va fonetik jihatdan ham sezilarli farqlar mavjud. O'zbek tilidagi ismlar ko'pincha ikki bo'g'indan iborat bo'lib, jinsiy ajratish unchalik aniq namoyon bo'lmasa, ingliz tilida esa jinsiy farqlanish yaqqol sezilib, ko'pincha uch yoki undan ortiq bo'g'indan iborat ismlar keng qo'llaniladi.

Uchinchidan, semantik guruhlanish jihatidan ingliz va o'zbek ismlarida o'xshash jihatlar mavjud bo'lib, ularning diniy, tabiat bilan bog'liq va tarixiy shaxslar nomidan olingan turlari mavjud. Lekin o'zbek ismlari ko'proq islomiy ta'sirda bo'lsa, ingliz ismlari asosan nasroniylik va antik madaniyat ta'sirida shakllangan.

To'rtinchidan, shaxs ismlarining qo'llanilishi va ijtimoiy-madaniy kontekstdagi roli ham turlicha. O'zbek tilida ismlar hurmat shakllari bilan qo'llaniladi va oilaviy muhitda keng tarqalgan bo'lsa, ingliz tilida rasmiylikka e'tibor kuchliroq bo'lib, familiya va murojaat shakllari muhim o'rin tutadi.

### **Xulosa:**

Umuman olganda, ingliz va o'zbek tillaridagi shaxs ismlarining tadqiqi lingvistik jihatdan qiziqarli va muhim mavzu hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalari kelajakda lingvistika, tarjima nazariyasi va madaniyatshunoslik sohalarida yanada chuqurroq o'rganilishi mumkin. Ayniqsa, shaxs ismlarining ijtimoiy-madaniy jihatdan ta'siri, ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi o'rni va nom berish an'analari bilan bog'liq tahlillar kelgusida kengroq tadqiq qilinishi lozim. Shuningdek, globalizatsiya jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi ismlar tizimidagi o'zgarishlar,

yangi tendensiyalar hamda xorijiy ta'sirlar bo'yicha tadqiqotlarni davom ettirish muhimdir. Shaxs ismlarining xalqaro aloqa, madaniyatlararo muloqot va tarjimada tutgan o'rni yanada kengroq o'rganilishi zarur.

### **Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:**

1. Ahmadjonov, A. *O'zbek antroponimikasi: tarix va taraqqiyot*. Toshkent: Fan, 2005.
2. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
3. Jo'rayev, H. *O'zbek tilida ismshunoslik masalalari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2018.
4. Smith, J. *Names and Naming: People, Places, Perceptions*. Oxford University Press, 2015.
5. Yuldashev, S. *Madaniyat va til: shaxs ismlarining lingvistik tahlili*. Samarqand: Ilm Ziya, 2020.